

Dictionarul indienilor

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 24 05 87, tel.: 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: codexcartier@gmail.com

Chișinău: str. București, nr. 68. E-mail: cartier@cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Casa Cărții, bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chișinău. Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria Vărul Shakespeare, str. Șciusev, nr. 113, Chișinău. Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

Librăria 9, str. Pușkin, nr. 9, Chișinău. Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Colecția *Cartier codobelc* este coordonată de Vitalie Coroban

Editor: Gheorghe Erizanu

Ilustrații: Jean-Michel Arroyo

Lector: Em. Galaicu-Păun

Coperta: La Martinière Jeunesse

Design/tehnoeditare: Marina Fusa

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Combinatul Poligrafic (nr. 91210)

Michel Piquemal

LE DICO DES INDIENS

© 2003, Éditions de La Martinière (Paris, France)

Michel Piquemal

DICȚIONARUL INDIENILOR

Ediția I, aprilie 2009

© 2009, Editura Cartier pentru prezenta versiune românească. Această ediție a apărut într-un tiraj de 800 de exemplare. Toate drepturile rezervate. Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Piquemal, Michel,

Dicționarul indienilor / Michel Piquemal ; trad. : Corina Iftimia; il. Jean-Michel Arroyo.

– Ch. : Cartier, 2009 (Combinatul Poligr.). – 124p. – (Colecția Cartier Codobelc).

Tit. orig.: Le dico des indiens. – 800 ex.

ISBN 978-9975-79-561-6

087.5

P 69

Michel Piquemal

Dictionarul indienilor

Ilustrații de Jean-Michel Arroyo

Traducere din franceză de Corina Iftimia

CARTIER

MIC GHID DE UTILIZARE

ARTICOL
clasat în ordine
alfabetică

**SCURT TEXT
INTRODUCTIV**
care pune în
evidență anumite
informații (definiție,
etimologie...)

puit un limbaj al semnelor foarte elaborat în vederea **SCHEMBURILOR**. Observatorii albi au fost foarte mirați să vadă cum membri aparținând unor triburi diferite pot întreține adevărate conversații prin semne.

SHOUX

Ansamblu de triburi
NOMADE care merg pe
urmele marilor turme de
BIZONI din care se hrănesc.

Siouxii sunt stăpânii Marilor Câmpii și, fără îndoială, cei mai renumiți. S-au luptat din greu cu invadatorii albi, iar westernul i-a immortalizat într-atât, încât și azi dăinuie expresia „viclean ca un sioux”.

Însă trebuie evitată folosirea termenului de sioux, deoarece era un calificativ jignitor, și preferat cel de **LAKOTA**, care în traducere literală înseamnă „Aliații”. Într-adevăr, numele de sioux („șerpilor”) le-a fost dat de către dușmanii lor, algonkinii.

Familia de limbi **LAKOTA** se descompunea în numeroase **TRIBURI**:

Oglala, Oohenonpa, Minniconju, **BLACK-FEET**, Arșii, Fără Arcuri și Hunkpapa, al cărui șef a fost renumitul **SITTING BULL**.

Să auzim ce spune despre ei pictorul George **CATLIN**, în 1830:

„Indienii diferitelor triburi care locuiesc în regiunea cursului superior al lui Missouri au fără discuție cea mai frumoasă ținută, cel mai bun echipament și cele mai frumoase costume dintre toți semenii lor de pe continentul nord-american. Ei locuiesc într-

94

Zece pagini
duble tematice,
prezentate
astfel:

**O IMAGINE MARE CU
NUMEROASE LEGENDE
CU SĂGETI**

regiune bogată în bizoni și cai sălbatici care le fac traiul sănătos și ușor. Aici aerul este curat, fapt care le dă sănătate și viață îndelungată. Dintre toți indienii pe care i-am cunoscut, ei sunt cei mai independenți și cei mai fericiți: duc o viață cu totul și cu totul naturală, așa încât sunt frumoși și plăcuți la vedere, aproape mai mult decât pot spune prin cuvinte. Unele dintre jocurile lor sunt de o frumusețe și de o grație fără seamăn pe lume..."

Astăzi, 70 000 de indieni lakota trăiesc în rezervațiile din Statele Dakota de Nord și Dakota de Sud.

SITTING BULL

(1831-1890)

Dintre toți indienii, șeful **LAKOTA** Sitting Bull simbolizează cel mai bine rezistența în fața cotropitorilor.

S-a făcut remarcat încă din tinerețe prin curajul lui: la paisprezece ani, numără prima **LOVITURĂ** împotriva unui dușman și curând intră în celebra **SOCIETATE A RĂZBOINICILOR**

Inimile Tari. Dar el este și un **ȘAMAN** inspirat care permite numeroase vedenii. Dubla calitate de războinic și de înțelept îl va impune foarte repede ca șef al nației sale hunkpapa.

Când albi au năvălit în Prerii, apoi pe dealurile **BLACK HILLS**, el s-a opus cu arma în mână **apărării** lor. Atunci este ales șeful suprem al tuturor indienilor **SIHOX** hunkpapa. Tot el este cel care pune la cale și condu-

95

MĂRTURII SAU CITATE ALE UNOR PERSONAJE CELEBRE

pentru a da o expresie vie unei definiții

CUVINTE ÎN BOLD

fac trimiteri la alte cuvinte explicate în lucrare

**DOBOL
CU CROȘA**
O pictură indicată de cronă de prin 1830.

UN TABLOU MARE, ALES PENTRU CALITATEA SA DE DOCUMENT ISTORIC

O PLANȘĂ ENCICLOPEDICĂ PENTRU A COMPARA DIFERITE ELEMENTE

**HARTA
PRINCIPALELOR
TERITORII ALE
TRIBURILOR
INDIENE**

ALGONKINI

Acest nume desemnează două lucruri: un grup de mai multe triburi răspândite de la coasta de Nord-Est până la câmpiile întinse și care vorbesc aceeași limbă (triburile Delaware, Ottawa, Ojibway, Illinois...) și în special tribul numit Algonkin.

Spre deosebire de vecinii lor **IRO-CHE**, algonkiniii sunt **NOMAZI**. Teritoriul lor acoperă aproape în totalitate Quebecul de azi. Bărbații vânează antilopa în păduri sau pescuiesc în numeroasele lacuri și râuri în **CAIACE-LE** lor din mesteacăn. Caiacele sunt atât de ușoare, încât ei le duc în spina-re când traversează apele rezezi! Cât despre femei, ele au grijă de **WIG-WAM** și cultivă, după ce defrișează pădurea prin ardere, mici parcele de **PORUMB**, de bobi și de bostani.

Algonkiniii au fost primii indieni care i-au primit pe europeni (francezi, englezi și olandezi) și primii care au dus lupte de rezistență împotriva înaintării acestora. Dar epidemiile aduse de albi au condus la pierirea lor. În 1780, variola a decimat triburile. Iar englezii

nu au ezitat să lase prin pădure batiste și păături contaminate de vărsat, ca să-i extermine. A fost primul război bacteriologic din istorie!

APAȘI

Ansamblu de triburi din Noul Mexic și din Arizona. Numele, care înseamnă „dușmanii”, le-a fost dat de către indienii **ZUNI**.

Apașii trăiesc din cules și din puțină agricultură. De asemenea, sunt niște războinici de temut care organizează **RAIDURI** de jaf asupra vecinilor. Despre ei se spunea că sunt în stare să parcurgă mai mult de 60 km pe jos într-o singură zi, timp de mai multe zile la rând. Căpeteniile lor, **GERONIMO** și **COCHISE**, au dăinuit în amintiri. Apașii au rezistat îndelung invadatorilor albi.

„Fiul meu, trebuie să știi că nimeni nu te va ajuta pe lumea asta. Tu însuși trebuie să te pregătești. Învață să alergi prin munți, așa o să te întărești. Judecata ta, picioarele tale, ochii tăi, părul tău, mâinile tale, aceștia îți vor fi prietenii; iată cu ce trebuie să te pregătești.”

Sfatul unui părinte apaș către fiul său

Războiul dintre albi și apași a început în 1861, când colonizatorii l-au acuzat pe nedrept pe șeful lor, Cochise, că ar fi răpit un tânăr alb. Cochise veni să parlamenteze cu un steag alb. Atunci,

armata încercă să-l prindă. Acesta o luă la fugă sub o ploaie de gloanțe, dar jură să se răzbune. Războiul care a urmat a fost îngrozitor, căci apașilor li se dusese vestea de meșteri în lupte de hărțuire, în ambuscade și atacuri surpriză.

Cu toate-acestea, armata a folosit mijloace enorme și Cochise s-a predat în 1872. A murit în 1874, într-o rezervație, cuprins de disperare. Dar când albi au vrut să-i împingă din nou pe apași în rezervația San Carlos, un mlăștiniș infestat de malarie, mulți războinici apași au fugit în Mexic. Sub conducerea căpeteniilor Victorio și Nana, au făcut incursiuni cumplite de jaf în Nou-Mexic și în Arizona până la înfrângerea lor definitivă. Căpetenia apașilor Chiricahua, **GERONIMO**, a capitulat ultimul, în 1883.

ARAPAHOE

(pe numele lor adevărat
Hinono'eno, „poporul cerului”)

Acest **TRIB** trăia la început la vest de Marile Lacuri. În sec. al XVII-lea, s-a deplasat spre Câmpii unde a adoptat

un mod de viață **NOMAD**, ocupația de bază fiind vânătoarea de **BIZONI**. Acești remarcabili călăreți au strălucit în războaiele împotriva albilor, alături de **CHEYENI** și **LAKOTA**. Au participat la bătălia lui **LITTLE BIG HORN** sub comanda marilor căpetenii lakota **SITTING BULL** și Crazy Horse.

Astăzi indienii arapahoe se află în rezervația Wind River (Wyoming).

ARC ȘI SĂGEȚI

Fabricarea unui arc este o adevărată artă. Mai întâi i se decupează forma dintr-o bucată de lemn, de obicei frasin, apoi se încălzește ca să poată fi îndoit și să capete forma definitivă. Pe urmă se lustruiește și se fac niște creștături pe partea din față, ca să fie mai flexibil. Fisurile sunt presărate cu argi-

lă și se lipesc benzi de tendoane ca să i se dea acel freamăt nestăpânit... La extremități, se fac una sau două creștături pentru coardă, făcută dintr-un tendon de **BIZON**. Arcul e gata. Nu mai rămâne decât să fie pictat, cel mai adesea în galben și albastru.

Modelul ornamental al săgeților arată căruia trib aparțin și, chiar în interiorul tribului, căruia războinic anume. Astfel, în cursul unei vânători colective, nu se iscă nicio ceartă pentru a afla cine a ucis cutare sau cutare animal. Fiecare își recuperează săgețile și vânatul.

Se povestește că războinicii erau în stare să tragă vreo opt săgeți până să apuce europeanul sa-și reîncarce pușca. Astfel, când albiile le-au adus arme de foc, triburile n-au renunțat la arcuri. Un indian iscusit putea literalmente să străpungă un bizon dintr-o parte într-alta cu săgețile lui.

BERDACHE

Termen de origine franceză ce desemnează un bărbat care se îmbracă în straie femeiești și preferă să participe la treburi femeiești.

TRIBUL îi respectă alegerea de a nu primi să fie un războinic. Așa cum se întâmplă de obicei cu toate ființele numite „diferite”, i se recunosc chiar și puteri magice. El a fost cumva „însemnat” de către Marele Spirit, așa încât este temut și respectat.

BIZON

(VEZI PP. 12-13)

Marile triburi **NOMADE** (precum **LAKOTA, CHEYENII, ARAPANOE**) parcurg preriile întinse în căutarea turmelor de bizoni. Se crede că turmele numărau 60 de milioane de capete prin anii 1800. Primăvara umpleau preria în timp ce iarna plecau să se adăpostească pe dealurile din nord.

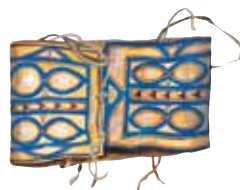
Acest animal sacru le procură indienilor absolut tot ce le este de tre-

buiță: hrană, îmbrăcăminte, locuințe. Totul este folosit, de la coarne până la copite... Pieile sunt pentru acoperit cortul, oasele pentru confecționarea vârfurilor de săgeți, intestinele pentru corzile arcurilor, grăsimea și balega uscată pentru combustibil, pielea groasă de pe greabăn pentru scuturi, coastele pentru făcut tălpicile săniilor de peste iarnă, și multe altele: clei, ață de cusut, învelitoare pentru pirogi... De aceea indienii Lakota numesc bizonul „părintele poporului nostru”.

Uriașul animal (care cântărește peste 1 tonă și măsoară până la 1,50 m până la greabăn!) este vânat în moduri diferite. Mai întâi, pe jos! Ca să se poată apropia de bizoni fără să-i sperie, vânătorii se ung adesea cu o alifie preparată din grăsime de bizon sau se înfășoară într-o piele de lup. Bizonul are văzul slab, dar are mirosul foarte dezvoltat. Odată aflați în apropierea turmei, vânătorii sperie animalele și le gonesc într-un ocol sau le fac să se arunce într-o prăpastie. După ce indienii au luat **CAI** în stăpânire, tehnica s-a schimbat: călăreții făceau în așa fel încât să izoleze câteva animale de turmă și apoi le ciuruiau cu săgeți.

DIFERITELE ÎNTREBUINȚĂRI ALE BIZONULUI

Cobur (geantă de piele în formă de plic, împodobită, care folosește la transportarea proviziilor)

Scut (piele de pe cocoașă)

Cranii folosit în ceremoniile religioase

Lingură din corn

Corzi de arc (mațe)

Tunici din piele decorate

Piei care acoperă un tipi

Bici din curele de piei împletite

Stomac folosit la fabricarea recipientelor

Lipici
(din copite fierte)

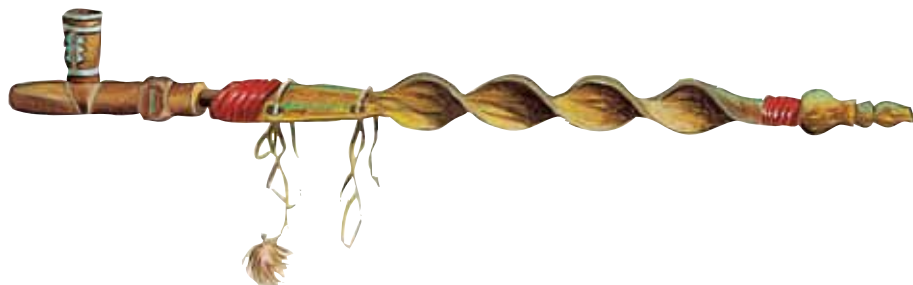
După o vânătoare rodnică, noaptea se petrece cu ospăț, cântec și joc.

Când albi au înțeles importanța bizonilor pentru indieni, au masacrat gratuit milioane de animale cu scopul de a înfometa triburile. S-au organizat și safari care permiteau uciderea bizonilor fără a mai coborî din tren. Priveliștea trupurilor acestor animale sacre care putrezeau în prerie era greu de îndurat pentru indieni. În 1889 mai rămâneau doar 1000 de animale din cele 60 de milioane.

BIZONUL-FEMELĂ ALB

În mitologia lakota, ea este cea care a adus indienilor **PIPA** sacră.

„În vremurile de demult, istorisesc povestitorii **LAKOTA**, doi tineri vânători au plecat să vâneze bizoni. Zile la rând n-au vânat nimic când, deodată, văzură venind înaintea lor o femeie tare frumoasă. Era îmbrăcată într-o piele de bizon alb și purta un sac cu baiera petrecut peste umăr. Unul dintre vânători, văzând-o așa de frumoasă, vru s-o aibă. Dar nici nu s-a apropiat bine de ea, că s-a preschimbat pe loc într-o grămăjoară de oase. Celălalt vânător pricepu atunci că avea de-a face cu un Spirit foarte puternic și o conduse cu toată cinstea până la tabăra lui. Acolo, femeia cea neobișnuită le dăruie o pipă cu vatra făcută din piatră roșie și le arătă cum s-o folosească. «Să nu uitați niciodată că pipa aceasta este sacră. Ea va fi cu voi până la sfârșitul veacurilor. Vor fi patru epoci diferite. Vă las acum, însă voi veghea asupra voastră în toate cele patru epoci și mă voi întoarce la

sfârșitul veacurilor.» Pe urmă puse lucrul la loc în sac și-l înmână căpeteniei. Apoi se îndepărtă și se preschimbă într-un bizon alb care se topi în Prerie.”

Pipa a fost păstrată din generație în generație de către o familie aleasă anume. Păstrătorul actual se numește Arvol Looking Horse. El o păzește cu strășnicie și locuiește în rezervația Cheyenne River (Dakota de Sud).

Misionarii, cei care i-au creștinat pe indieni, povestesc că bizonul-femelă alb nu era alta decât Fecioara Maria. Când privește pipa sacră a indienilor, ea este pesemne o reprezentare a lui Hristos!

BLACK HILLS

(DEALURILE NEGRE)

Pentru **TRIBURILE** din Prerii, Dealurile Negre din Dakota de Sud sunt centrul Universului și sălașul zeilor: acolo te duci să vorbești cu Marele Spirit.

Când, în 1847, soldații generalului **CLUSTER** au găsit aur acolo, vestea se răspândi cu viteza unei dăre de praf de pușcă. Căutătorii de aur dădură fuga

cu sutele, încălcând toate **TRATATELE** care le garantau indienilor integritatea teritoriilor sacre. Faptul a dus la înțețirea ostilității lor împotriva albilor. **SITTING BULL**, căpetenia indienilor **LAKOTA**, considerând că poporul său era umilit, luă calea războiului.

„Îl voi ucide pe primul șef care va aduce vorba despre vânzarea Dealurilor Negre”.

Little Big Man, din cuvântarea sa în numele lui Sitting Bull și a lui Crazy Horse

BLACKFEET

(PICIOARE-NEGRE)

Tribul se numea de fapt *nitsitapix*, „poporul adevărat”.

Numele de Blackfeet (Picioare-Negre) le-a fost dat de către **VÂNĂTORII CU CAPCANE** francezi, probabil din cauza funinginii cu care-și ungeau **MO-CASINII** ca să-i impermeabilizeze.

Înainte de venirea albilor, aceștia alcătuiau o confederație războinică puternică și de temut pentru vecini. Triburile **NOMADE** trăiau și vânau în câmpiile de Nord și de-a lungul Munților Stâncoși. Dar au fost decimate de epidemia de **VARIOLĂ** din 1836.

Astăzi se mai întâlnesc Picioare-Negre în rezervațiile din Montana și din Alberta canadiană.

BUFFALO BILL

(1846-1917)

Pe numele său adevărat William Frederick Cody, Buffalo Bill și-a câștigat

porecla doborând mii de **BIZONI** pentru a hrăni echipele care munceau la construirea căilor ferate din Vest.

Dar el a devenit cu adevărat celebru când a organizat un spectacol itinerant despre viața în Vestul Sălbatic: *Wild West Show*. Spectatorii puteau vedea rodeo-uri, tiruri cu pistolul, indieni care simulau atacuri etc. Spectacolul a avut un asemenea succes, încât a făcut înconjurul lumii, cu toată faima. Ba chiar a reușit să-l antreneze și pe marele șef **SITTING BULL** în aventură.

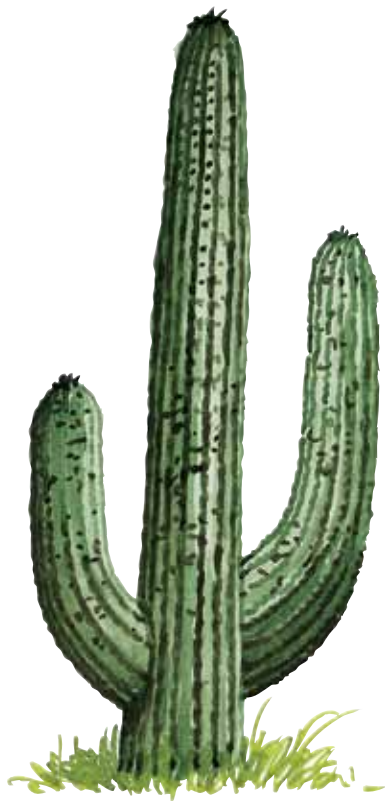
Acesta a acceptat cu scopul de a explica celor din Est condițiile grele create indienilor din rezervații. Dar, în timp ce vorbea, traducătorul îi răstălmăcea spusele într-o povestire spectaculoasă despre bătălia de la **LITTLE BIG HORN** (1876)! Sitting Bull și-a dat seama până la urmă și, după patru luni de turneu, a preferat să se întoarcă la ai săi. Se mai povestește că, deși a câștigat o mulțime de bani, s-a întors acasă fără un șfanț, căci împărțise totul săracilor din orașele din Est. Nu înțelegea cum puteau fi albi atât de bogați și să aibă pe străzile lor atâția cerșetori și săraci lipiți pământului.

CACTUS

În deșert, cactusul este o importantă sursă de apă. Pulpa lui mustește de apa pe care planta o depozitează pentru lungile perioade de secetă. Dar, ca să poți bea apa, trebuie mai întâi să înlături coaja și țepii!

Indienii storc pulpa pentru a extrage sucul care se bea proaspăt. Indienii

Papagos chiar fierb sucul fructului de cactus numit saguaro sau lumânarea uriașă, apoi îl lasă la fermentat spre a obține un „vin” care se bea la anumite ceremonii religioase (în special pentru a chema ploaia).

Mai există și o specie deosebită de cactus, peyotl, care crește în mare parte în pământ. La sol apare numai un boboc care produce un drog halucinant. Drogul este folosit pentru a intra în legătură cu **SPIRITELE** în unele religii indiene.

CAI

(VEZI MUSTANG ȘI PONEI)

CAIAC

Este o ambarcațiune de mare acoperită cu piele, construită de indienii **INUIT** și de toate populațiile din Nordul arctic.

Caiacul folosește la vânătoarea de focă sau la pescuit. Adeseori este fabricat pe măsura unui vânător anume.

